

Reacties:

[Redactieadres](#)

www.histovisie.nl

Histo-visie

Hasselt in 1672

Bronnen:
Zie pagina 6

Tijdens het eerste stadhouderloze tijdperk was het in Overijssel erg onrustig. In 1657 was als gevolg hiervan Hasselt zelfs enige dagen belegerd. Door ingrijpen van Johan de Wit werden de gemoederen wat gesust, maar onder de oppervlakte sluimerde de onvrede door. Uiteraard kwamen deze gewestelijke onderlinge perikelen de veiligheid van Overijssel als geheel niet ten goede. Alleen door ingrijpen van buitenaf kon dan ook in 1665 de eerste Munsterse inval nog worden gekeerd. Zelf bleek het gewest niet tot het leveren van enige tegenstand van betekenis in staat te zijn. Door de

geringe aandacht die in het verleden aan de defensie was besteed, hadden de steden er toen vrijwel open bijgelegen. Zo zou Hasselt een eventueel beleg met te weinig kruit, te weinig geschut en te weinig manschappen hebben moeten afslaan. Een aanval op Hasselt was toen niet geheel denkbeeldig. De troepen van de bisschop hadden reeds de bij de Ligtmis gelegen Bisschopschans veroverd. De bezetting van 280 man had zich gesteld gezien tegenover een overmacht van 8.000 man en had zich haastig op Hasselt teruggetrokken. Daarmee had Van Ga-

len een doorgang naar het noorden verworven. Gezegd moet worden dat deze geringe weerbaarheid niet uitsluitend in de schoenen van Overijssel kon worden geschoven. Met name Holland had aangedrongen om op het leger te bezuinigen. De meeste aandacht was toen uitgegaan naar de vloot. Gezien het feit dat de Republiek sterk afhankelijk was van de handel was dit niet zo vreemd. Maar het resultaat was wel dat de zeegewesten redelijk goed beschermd waren tegen buitenlandse invallen maar de landgewesten niet. Na de eerste inval van de Munstersen vertrouwde De Republiek erop dat bij





De in 1672 door vijandelijke legers veroverde plaatsen.

een hernieuwde poging van de vorst bisschop van Munster snel extra troepen konden worden geworven en op het kunnen voeren van een succesvol diplomatiek offensief. Uitgebreide defensieve maatregelen, waaronder het aanleggen van verdedigingswerken – zoals het versterken van de Bisschopsschans – werden niet genomen of verliepen veel te traag. Men werd in 1672 dan ook opnieuw onaangenaam verrast toen Van Galen met zijn troepen wederom Overijssel binnenviel. Sinds 1665 was in defensief opzicht in Hasselt er weinig verbeterd. De vestingwerken van Hasselt lagen er nog net zo verwaarloosd bij als in 1665. Op eigen initiatief en voor eigen rekening was onder invloed van de oorlogsdreiging de stad zelf

noodgedwongen met het herstel van die werken maar vast begonnen. Met hulp van de burgerij waren de grachten uitgediept en de wallen verhoogd. Ook de poorten en de batterijen hadden een vernieuwing ondergaan. Uiteraard kwamen de hiermee gepaard gaande kosten op de schouders van de toch al veel geplaagde burgers neer. Een aantal van hen werd zelfs dubbel belast, want wie meer dan 6.000 gulden bezat, moest ook nog eens bijdragen aan de gedwongen provinciale lening. Alleen in Hasselt al bracht deze 2.000 gulden op. Het gewest had ermee enkele grote verdedigingswerken, waaronder de aanleg van "penanten" in het Zwartewater willen bekostigen. Uitvoering van

dit plan zou hebben betekend dat men de omgeving van Hasselt en Zwolle onder water had kunnen zetten. Op kleinere schaal was inmiddels al met de inundatie een begin gemaakt. Althans pogingen daartoe waren in het werk gesteld. Vanwege de grote droogte, de lage waterstand en tegenstand van de boeren verliep de inundatie traag en sorteerde deze maatregel weinig effect.

Naast het provisorisch weer in staat van verdediging brengen van Hasselt, werden er bij de Raad van State en de prins pogingen in het werk gesteld om het garnizoen en de bewapening op sterkte te krij-



Verdedigingslinie die het noorden moest afsluiten. Deze liep van Kampen naar de Koterschans, via Zwolle naar Hasselt en Zwartsluis, waarbij de IJssel en het Zwartewater barrières moesten vormen. Tussen Hasselt en het veengebied lag dan nog de Bisschopsschans.

gen. Dat met vier metalen stukken de stad niet kon worden verdedigd, werd ook in Den Haag begrepen. Via de admiraliteit van Amsterdam werden acht vuurmonden naar het Zwartewaterstadje gezonden. Ook de generaliteit stond zes stukken geschut af. De laatste waren echter niet of nauwelijks bruikbaar, omdat ze zonder affuiten waren geleverd. De wapenzending werd echter niet gevolgd door de evenzeer begeerde troepenlegering. Eerder kon van het tegenovergestelde worden gesproken. Op last van de Overijsselse gedeputeerde staten diende namelijk de compagnie van Hume op 18 juni naar Kampen te vertrekken. De stad wilde hem en zijn manschappen niet laten gaan,

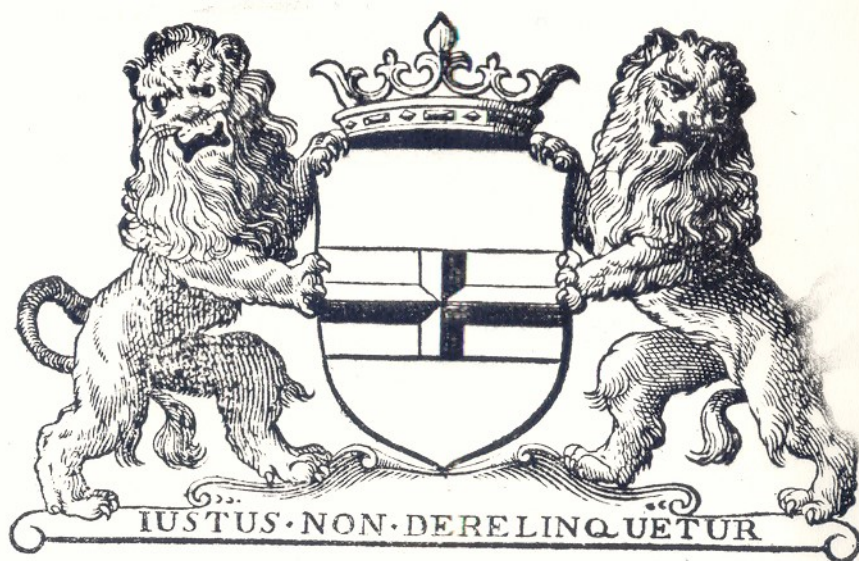
maar kreeg bij luitenant-generaal Aylva echter nul op haar rekest. De magistraat kon volgens hem gerust zijn, want deze eenheid zou te allen tijde de stad weer kunnen "secundeeren". Met deze toezegging nam het stadsbestuur echter geen genoegen en om het besluit ongedaan te krijgen, wendde men zich tot de zich in Rouveen ophoudende gedeputeerden van Friesland. Zij onderschreven de door de Hasseltenaren aangevoerde bezwaren. Inmiddels was Hume al op eigen initiatief vertrokken. De in allerijl nagezonden brieven konden hem echter nog tijdig in Mastenbroek, waar de compagnie in de kerk de nacht had doorgebracht, worden overhandigd. Op de 20^e juni

keerde de kapitein naar Hasselt terug. Volgens de burge-meesters konden voor de verdediging van de stad zijn militairen niet gemist worden, daar een van de drie resterende compagnieën, die van Schaep namelijk nog geen 30 man sterk was. Op dezelfde dag dat Hume Hasselt weer binnentrok, kwamen gecommiteerden van Ridderschap en Steden op last van de drost van Twente in Kampen bijeen. De daar geplande besprekingen moesten echter noodgedwongen 24 uur worden uitgesteld, omdat uit Zwolle nog geen afgevaardigden waren gearriveerd. Na hun verschij-

ning konden ze op 21 juni in de Mastenbroeker kerk eindelijk beginnen. Grote opschudding bij de daar ook aanwezige gedeputeerden van Hasselt en Steenwijk veroorzaakte het te berde gebrachte voornemen om beide steden te demilitariseren. Vanzelfsprekend stuitte het voorstel van deze zijde op felle protesten, maar die mochten niet baten. De vertegenwoordigers van de Ridder-schap, Kampen en Zwolle lieten zich niet bepraten. De geuite bezwaren negerend, besloten zij eenzijdig om de compagnieën uit de twee genoemde vestingen, maar ook uit Zwartsluis terug te trekken en over te plaatsen naar Kampen. Toen de magistratsleden van Hasselt teleurgesteld huiswaarts keerden, werden ze meteen bij het betreden van de stad met hun neus op de feiten gedrukt. De grote steden hadden er geen gras over laten groeien. De compagnie van Hume bleek al klaar te staan om naar Kampen af te marcheren. Het was ieder voor zich geworden. Zwolle en Kampen kozen voor zichzelf en lieten Hasselt en Steenwijk aan hun lot over. Daarnaast bekommerde men zich ook niet over Friesland. De weg naar het noorden – Friesland en Groningen waren door de Fransen aan de bisschop van Munster toegewezen – werd met het terugtrekken van de militairen uit beide steden wijd opengezet voor de Munsterse troepen.

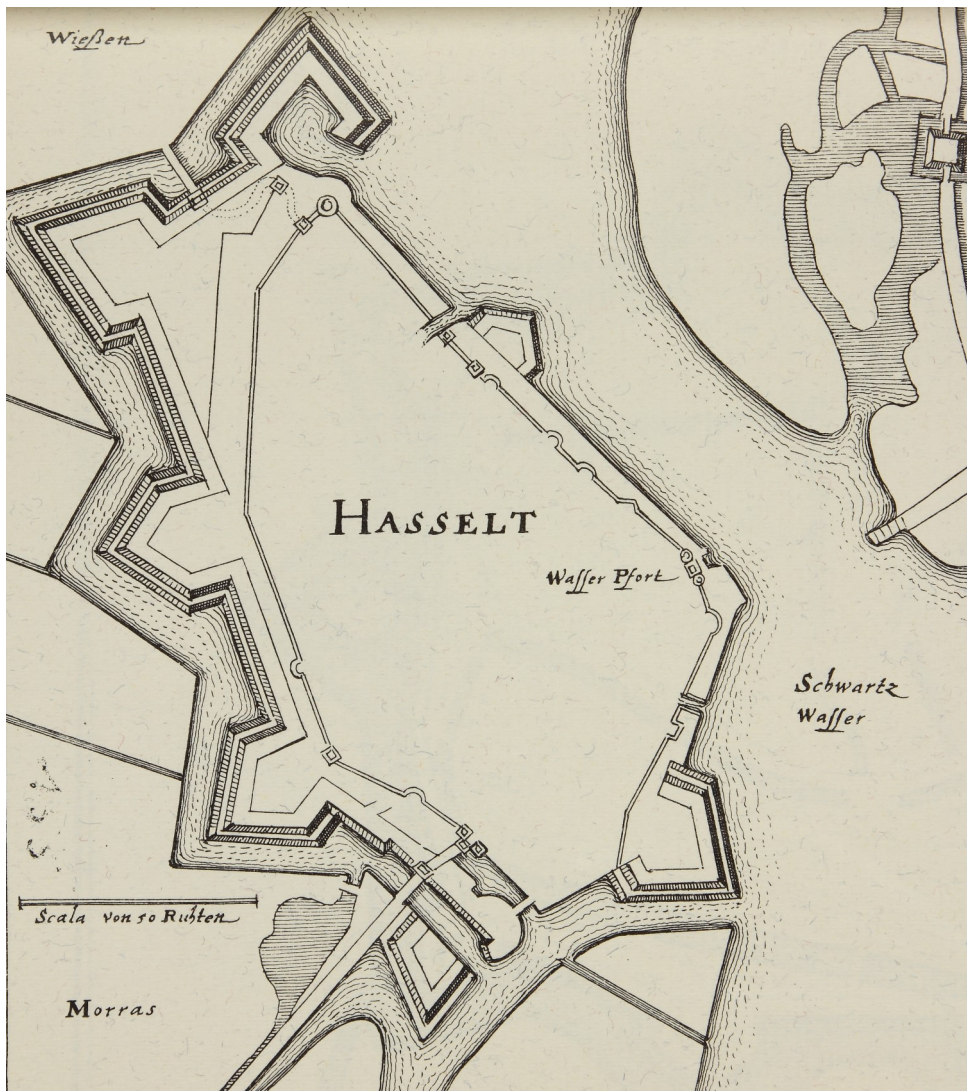
De onrust nam in Hasselt nog eens extra toe, toen in de nacht van 23 juni de stad door de tijding werd opgeschrikt dat Deventer zou zijn ingenomen en dat ook Zwolle zich

Kort, en oprecht Verhael
Van's
Geene gepasseert is,
Voor en omtrent het Capituleeren
Van de
Stadt van
H A S S E L T,
Met den
V O R S T
Van
MUNSTER en CORVEY.



inmiddels aan de vijand zou hebben overgegeven. Door de snelle opmars van de vijand en de daaraan gekoppelde geruchtenstroom nam de paniek toe. Terstond werd de stad in staat van alarm gebracht. De burgerij nam haar posities in. Het slechte nieuws temperde enigszins het optimisme, dat weer juist door de komst van luitenant-generaal Aylva was ontstaan. De bevelhebber had de avond ervoor zijn kwartier in Hasselt opgeslagen. Op de vraag van de magistraat of er nog meer garnizoenen zou volgen, had hij toen geantwoord dat hij

wel manschappen verwachtte, maar dat hij niet wist of ze zouden blijven. Enige uren na ontvangst van de alarmerende berichten trokken inderdaad de regimenten van Bamphiele en Ripperda vanuit Zwolle en de omliggende forten op hun terugtocht Hasselt binnen. Hun komst bracht - ondanks de eruit af te leiden bevestiging van de slechte gang van zaken - voor korte tijd rust. Na de overgave van Kampen sloeg echter opnieuw de paniek toe. In allerijl werd besloten om de polder Mastenbroek onder water te zetten en de schipbrug voor de stad weg te nemen. Met de capitulatie van de drie grootste ste-



den samen met de gemeenslieden Calsbeeck en Backer en stadssecretaris Telvoren naar Zwolle.

Op zich waren de capitulatievoorwaarden nog niet eens zo ongunstig. In Hasselt moest voortaan naast de gereformeerde ook de katholieke religie worden toegestaan, maar daar stond tegenover dat de huidige stadsbestuurders tot de volgende verkiezing mochten aanblijven en dat de gevluchte burgers de vrijheid kregen om met hun goederen weer terug te keren. Tenslotte zou geen bovenmatige bezetting in de stad worden gelegerd.

Het eerst genoemde punt had voor een kleine katholieke minderheid gevolgen. Slechts vier procent van de Hasselter bevolking kon tot deze religie worden gerekend. Het was echter wel een tamelijk kapitaalkrachtige groep, want ze nam 17 procent van het totale vermogen voor haar rekening. Uit haar midden kwam in 1673 een gedeelte van het nieuwe stadsbestuur voort. Borchard van Hattum was zeker katholiek en Jan Lephart Verdelft en Bartholemeus Hofflaet hadden beiden roomse ouders. Van Cornelis Muijs is de gezindheid echter niet bekend. Met hun aantreden leek zich een proces van gelijkschakeling in te zetten. Geleidelijk aan werd ook de rekening gepresenteerd. Hasselt kreeg een maandelijkse contributie van 400 gulden opgelegd, terwijl Steenwijk voor 500 gulden werd aangeslagen. Waarschijnlijk zal

Verdedigingswerken van Hasselt.

den in Overijssel was Hasselt frontstad geworden. Aan een gevecht leek ze niet te kunnen ontkomen. Maar toen op de 24^e juni 's morgens vroeg alle militairen, op die van de compagnieën van commandant Broekhuizen en van kapitein Van Haersolte na, de stad verlieten, werd het de magistraat duidelijk dat van het achterblijvende garnizoen niet veel gevechtskracht meer zou mogen worden verwacht. En inderdaad, na het vertrek van de hoofdmacht raakten de resterende soldaten in sterke mate gedemoraliseerd.

De dag waarop de stad in militair opzicht grotendeels aan haar lot werd overgelaten, bereikte haar het bericht dat Ridderschap en

Steden voornemens waren te capituleren. Zover was de magistraat echter niet. Men hoopte nog steeds op hulp van buitenaf. Toen echter ook de laatste, volledig ontmoedigde militairen buiten medeweten van het stadsbestuur stilletjes de stad hadden verlaten, besloot ook Hasselt zich over te geven. Ontbloom van garnizoen en omringd door gecapituleerde steden had verzet geen zin meer. Men kon immers daarbij slechts beschikken over zo'n 250 weerbare mannen. Op de 24^e juni moest de stad zich dan ook in Zwolle aan de Munstersen onderwerpen. Burgemeesters Studich, Waterham en Van Benthem reis-

het verschil in bezetters aan deze discrepantie debet zijn geweest. Steenwijk bevond zich namelijk in Keulse en Hasselt in Munsterse handen. Door het uitbetalen van de traktementen op te schorten, het aangaan van leningen en het confisqueren van de bezittingen van de gevluchte burgers, probeerden de stadsbestuurders de benodigde financiën bijeen te krijgen.

Na het definitieve vertrek van de Munstersen op 17 mei 1674 kon de balans op worden gemaakt.

Globale, minimale schattingen van de totale bezettingskosten die uit de stadskas opgebracht moest worden, komen voor Hasselt op omtrent 17.500 gulden. Daarbij zijn de materiële kosten en de schade die de burgerij leed buiten- beschouwing gelaten.

Voor Hasselt kon aan de hand van later ingediende declaraties deze alleen al op minstens 31.000 gulden worden geschat.

Slotbeschouwing

De landgewesten waar ook Overijssel onder viel, zijn na de Franse inval en die van de beide bisschoppen onder curatele gesteld. In de ogen van de andere gewesten hadden zij te weinig verzet geboden. Deels was dit terecht, maar met de weinig beschikbare troepen was men niet opgewassen tegen de overmacht van de Fransen en de uit Keulen en Munster afkomstige militairen. En wat Overijssel betreft beschikten de troepen van de bisschop van Munster over superieur geschut. Deze bezwaren vonden in Den Haag geen gehoor. Benoemingen van de stadsbestuurders dienden voortaan te worden goedgekeurd door de stadhouder. Hun werd laf gedrag verweten. In feite een drogreden want door de bezuinigingen op het landleger was dus een efficiënte verdediging ook niet mogelijk geweest. Men had weinig keuze. Bovendien betekende het dat als men de strijd voortzette en men een belegering aanging dat dan de ongeschreven regel gold dat men na de uit-

eindelijke overgave plundering van de stad riskeerde. Voor Hasselt kwam er nog bij dat men wederom geconfronteerd werd met de opstelling van de drie hoofdsteden, die voor de verdediging van hun eigen stad troepen aan de omliggende steden onttrokken. Hasselt was hiervan het slachtoffer geweest. Het door de stadssecretaris

Telvoren opgestelde pamflet diende daarom niet alleen om het eigen straatje schoon te vegen, maar ook als aanklacht tegen het gedrag van de hoofdsteden. In feite hoopte de schrijver dat het 'wel betrouwbaar getoonde' Hasselt een gelijkwaardige positie als Zwolle, Deventer en Kampen verdiende. Zo ver is het echter nooit gekomen.

Bronnen

C.H.Th. Bussemaker, *Geschiedenis van Overijssel tijdens het eerste stadhouderloze tijdperk I* ('s Gravenhage 1888).

F.W. Schmidt, *'Te late genodigt of 't geheel vergeeten'* (Kampen 2001)

J.I. Israel, *De Republiek 1477-1806* (Franeker 2001) 808-809.

GAH, OA, inv. nr. 61. In het landsmagazijn lag te weinig kruit. Bovendien bleek deze geringe voorraad ook nog van slechte kwaliteit te zijn.

GAH, OA, inv. nr. 62. In allerijl waren nog twee stukken geschut van elk 24 pond door Amsterdam naar Hasselt gezonden.

Opmerking: Het garnizoen bestond slechts uit twintig man.

Telvoren, *Kort, en oprecht Verhael*

GAH, OA, inv. nr. 790

Koekoek, *Hasselt bezet door de bisschop van Munster (Zj. en Zp)* 16.

Belonje, J., "De penanten in het Zwarte Water bij Hasselt", in: *Kamper Almanak* 1979-1980, 221-232

Opmerking: Luitenant generaal Aylva was in dienst van het gewest Friesland.

Opmerking: Hasselt was belangrijk. Via deze stad had men toegang tot het noorden en dus tot Friesland.

L. Panhuysen, *Rampjaar 1672. Hoe de Republiek aan de ondergang ontsnapte* (Amsterdam 2009) 165.

Van den Bosch, *Tooneel des oorlogs*, 201

De Vries, *Collaborateurs 1672* (Zwolle) 24. Zwolle capituleerde op 23 juni.

RAO, SA, inv. nr. 4928. Hierin worden dertien katholieke gezinnen genoemd.

GAH, OA, inv. nr. 700. Op het kohier van de duizendste penning is 24.000 van de totaal 141.000 gulden in handen van katholieken.

GAH, OA, inv. nr. 63

GAH, OA, inv. nr. 790. 250 Gulden als maandelijkse bijdrage en 150 gulden per maand aan 'keukengeld' aan overste Grandvillers

Den Tex, *Onder vreemde heren* (Zutphen 1982) 155 en 165

GAS, OA, inv. nr. 7, fol. 147

Den Tex, *Onder vreemde heren* (Zutphen 1982) 62. Hasselt betaalde dus naar verhouding van de bevolking meer dan andere plaatsen.

A. van Cruyningen, *1672 Het Rampjaar van de Republiek* (Utrecht 2022).

F.A. Ebbinge Wubben, *de Bisschopsschans*, OA 1854 (159-182).

S. Jansen, *Albertine Agnes en het Rampjaar 1672. De vrouw die Friesland redde* (Amsterdam 2022).